Дар бораи муаллиф: Олга Евгенйевна Митрофаненкова - номзади илмхои таърих, ходими хурди илмии Институти шаркшиносии Академияи илмхои Россия. Мавод як кисме аз матни барои мачмӯаи маколахо омодашуда мебошад.

Бо вучуди он ки соли 2001 дар натичаи амалиёти зиддитеррористии «Озодии шикастнопазир» харакати Толибон (мамнӯъ дар Россия) кариб пурра торумор шуда буд, вале мохи августи соли 2021 онхо тавонистанд дубора дар Афгонистон ба сари кудрат баргарданд. Албатта, дар бозгашташон сарчашмахои маблаггузорӣ накши мухим бозиданд ва ба онхо на танхо барои баркарор шудан, балки дубора ба даст овардани нуфуз ва назорати кишвар мусоидат карданд.

Соли 2001 пас аз вуруди нерухои хоричӣ бо сарварии ИМА ба хоки Афгонистон, харакати Толибон аз сари кудрат дур карда шуда, кисми зиёди ин гурӯх дар Покистон панох бурданд. Дар ин давра, Толибон барои баркарор кардани кудрати худ ба захирахои молиявӣ ниёз доштанд.

Вазифахои асосии Толибон дар аввали солхои 2000-ум мустахкам кардани нерухо ва инчунин баргардонидани мавкеи каблии худ дар Афгонистон буд.

Тадричан пас аз соли 2001, толибони бокимонда дубора аз нав ба гурӯх-гурӯхкунӣ ва баркароршавӣ даст заданд. Бино ба гузоришхо, рохбари рухонии харакат мулло Умар бо муовинони худ тамос гирифта, ба онхо дастур додааст, ки чангиёни худро ташкил кунанд, даъватшавандагонро аз мадрасахои Покистон бигиранд, махфигохи силох пайдо намоянд ва маблаг чамъ созанд. Кочокчиёни маводи мухаддир аз аввалинхо шуда, барои толибон маблаг чудо карданд.

Тибки баъзе арзёбихо, даромад аз маводи мухаддир метавонад аз 20 то 40% тамоми даромади толибонро дар миёнаи солхои 2001 ва 2014 ташкил дихад. Тичорати маводи мухаддир ба як сарчашмаи сердаромад табдил ёфт, ки ба огози баркарорсозии Толибон пас аз дур кардани харакат аз сари кудрат дар соли 2001 мусоидат кард.

Бо вучуди он ки соли 2003 толибон ханӯз нерухои худро (инчунин нуфузи худро дар Афгонистон) пурра баркарор накарда, хуб муташаккил набуданд, тавонистанд назорати истехсоли маводи мухаддирро дар як катор минтакахои чануби кишвар ба рох монанд. Дар ин давра аз хисоби даромади молиявӣ аз савдои маводи мухаддир «Шуро-и-Кветта» (макоми асосии харбӣ-сиёсии толибон, ки дар каламрави Покистон фаъолият мекард) тавонист назоратро аз болои толибон, ки суст шуда буд, ташкил кунад.

Сарчашмаи дигари молиявӣ, ба гайр аз тичорати маводи мухаддир, даромади андоз аз дехконон буд. Солхои 2000-ум толибон пинхонӣ андозхои афюнро аз дехконон дар каламравхои тахти назорати худ чамъоварӣ мекарданд. Онхо ханӯз солхои 1990-ум ба чунин чамъоварии андоз шурӯъ карда буданд. Дар минтакахое, ки кувваи ошкорои бартаридошта вучуд надошт, давра ба давра байни фармондехони толибон, гурӯххои чиноӣ ва мансабдорон бархӯрдхо ба амал меомаданд, ки онхо низ аз тичорати маводи мухаддир даромади гайриконунӣ ба даст меоварданд. Дар ин давра байни куввахои гуногун барои назорати тичорати маводи мухаддир ракобати шадид сурат гирифт. Маркази ягонае набуд, ки истехсоли маводи мухаддирро дар кишвар комилан дар дасти худ нигох дорад. Дар навбати худ, вазъи кунунӣ хам ба ноором шудани вазъ дар минтакахои алохидаи Афгонистон ва хам ба паст шудани нуфузи хокимияти марказӣ мусоидат кард.

Барои ба даст овардани даромади устувор аз маводи мухаддир, толибон хамчун химоятгари дехконони парваришгари кӯкнори афюн баромад карданд. Чамъоварии анъанавии даромади маводи мухаддир дар солхои 2000-ум ба таври зерин ба назар мерасид (тавре ки каблан кайд карда шуд, накшаи чамъоварии андоз аз дехконон аз солхои 1990-ум бетагйир бокӣ мондааст):

1) Фармондехони Толибон аз дехконони парваришгари кӯкнор андози «ушр» чамъоварӣ мекарданд, ки ба 10% арзиши зироат баробар буд;

2) Барои зиёд кардани даромади худ, чангиёни толибон аксар вакт дар майдонхои кишти кӯкнор дар вакти гунучини хосил кор мекарданд (аз тамоми раванди истехсоли маводи мухаддир, чамъоварии афюни хом сердаромад ва инчунин мехнатталаб аст);

3) Точирони хурде, ки афюни хомро аз дехконон мехариданд, низ ба толибон андоз месупориданд. Ба гайр аз ин, ронандагоне, ки ба интиколи маводи мухаддир машгул буданд, ба толибон барои хар кило афюни хом ё маводи мухаддири тайёре, ки аз Афгонистон кочок мегардид, тарифи транзитӣ пардохт мекарданд;

4) Толибон инчунин барои хифзи озмоишгоххои маводи мухаддир, ки героинро аз афюни хом истехсол мекарданд, маблаг мегирифтанд;

5) Сарчашмаи мухимтарини даромад барои толибон аз маводи мухаддир пардохтхои мунтазами ташкилотхои калони муомилоти гайриконунии маводи мухаддир буд. Ин пардохтхо мустакиман ба «Шуро-и-Кветта» ворид мешуданд, ки дар он рохбарони толибон, ки дар шахр ё дар наздикии шахри Кветтаи Покистон, маркази маъмурии вилояти Балучистон, зиндагӣ мекарданд, шомил буданд.

Аз гуфтахои боло маълум аст, ки тичорати маводи мухаддир барои толибон сарчашмаи мухими маблаггузории онхо буд. Дар айни замон, хусусияти мухими он кобилияти ба даст овардани даромад дар муддати хеле кӯтох буд, ки ба толибон дар аввали солхои 2000-ум имкон дод, даъвохои худро дар бораи таъсир дар Афгонистон баён кунанд.

Кобили зикр аст, ки кишвархои хамсояи Афгонистон низ дар зиёд шудани даромади толибон аз тичорати маводи мухаддир накши назаррас доштанд. Пеш аз хама, хатсайрхои асосии интиколи маводи мухаддири Афгонистон тавассути каламрави онхо мегузаштанд. Хамзамон, тавассути хамин кишвархо интиколи гайриконунии маблаг тавассути системаи хавола (системаи гайрирасмии интиколи маблагхо ва арзишхо дар асоси мубодилаи талабот ва ухдадорихо байни брокерхо) анчом дода мешуд.

Мувофики маълумоти Институти EastWest, Покистон, Эрон, Арабистони Саудӣ ва Аморoти Муттахидаи Араб (АМА) ба марказхои асосии муомилот барои «чараёнхои

молиявии марбут ба истехсол ва гардиши гайриконунии афюнхои Афгонистон» табдил ёфтанд. Дар хамин кишвархо раванди расмигардонии пул низ ба амал меомад. Баъдан, аз ин чо пул ба кочокчиёни маводи мухаддир ба Афгонистон дубора баргардонида мешуд.

Наздик ба соли 2014, диверсификатсияи сарчашмахои маблаггузории толибон ба таври возех пайгирӣ карда шуд. Маълум буд, ки дар таъмини молиявии фаъолияти худ онхо кӯшиш мекарданд, ки на ба як манбаи даромад такя кунанд, балки тавонанд захирахои молиявиро аз сарчашмахои гуногун ба даст оранд. Онхо шароит фарохам оварданд, ки дар он аз як намуди даромад махрум шуда, ба намуди дигар такя кардан мумкин буд. Вазъияте, ки толибон метавонистанд комилан бидуни маблаг бошанд, ба ин васила ба хадди акали эхтимолият кохиш ёфт.

Дар солхои 2000-ум Толибон аз рӯи хусусияти амалхояшон бештар ба мафия шабохат доштанд (масалан, тамаъчӯӣ аз тичорат ба яке аз сарчашмахои даромади харакат табдил ёфт). Дар ин давра толибон мисли солхои 1990-ум ба таври возех ташкил нашуда буданд. Метавон гуфт, ки онхо дар мукоиса ба ташкилоти ягонаи мутамарказ, бештар ба чамъомади гурӯххои алохидаи «горатгар» шабохат доштанд ва хар яке аз ин гурӯххо бо дарачахои гуногуни мустакилият дар Афгонистон фаъолият мекарданд ва дар Покистон акибгох доштанд.

Тибки маълумоти як катор мухаккикони гарбӣ, ба гайр аз чамъоварии андоз аз афюн аз дехконон ва тичорати маводи мухаддир, толибон инчунин аз сохибони тичорати хурди махаллӣ 10% «андоз» (ушр) чамъоварӣ мекардаанд.

Як катор фаъолиятхои гайриконунӣ хамчун сарчашмаи маблаггузорӣ барои толибон амал мекарданд. Тибки иттилои манбаъхо (масалан, FATF, Гурӯхи тахияи чорахои молиявӣ барои мубориза бо расмигардонии (шустушӯи) пул), хар як намуди даромад дар бучети толибон барои таъмини вазифахои мушаххас хидмат мекард. Хамин тавр, даромадхое, ки аз андозбандии иктисоди махаллӣ ба даст меомаданд, барои гузаронидани амалиётхои махаллӣ хизмат мекарданд ва танхо дар баъзе холатхо ба рохбарияти олии харакат равона мегардиданд. Кисми даромади аз тичорати маводи мухаддир ба даст омада, инчунин хиссаи маблаги аз фоида чудошуда аз ширкатхои сохтмонӣ ва наклиётӣ, операторони алокаи мобилӣ, ширкатхои истихрочи маъдан ва лоихахои кумак ва рушд ба комиссияи молиявии Толибон ворид мешуданд (Харакати Толибон аллакай сохтори возехе дошт, ки дар солхои 2010-ум «вазоратхо» - и гуногунро дар бар мегирифт). Комиссияи молия зери назорати рохбарияти олии харакат карор дошт. Намудхои гуногуни хайрияхо, асосан аз кишвархои арабӣ, бевосита ба рохбарияти

олии толибон дода шуданд. Тибки маълумоти СММ, миёнаи солхои 2011 ва 2012 бучети толибон 400 миллион доллари ИМА-ро ташкил медод, ки сеяки он аз хисоби тичорати маводи мухаддир ба даст омадааст. Албатта, хиссаи назаррасро дар бучети толибон манбаъхои дохилии маблаггузорӣ ташкил медод. Ба гайр аз тичорати маводи мухаддир, ба онхо андозхои гуногуни гайриконунии дехконон ва тичорат, бочхои наклиётӣ, рэкет ва хама намудхои тамаъчӯӣ дохил мешуданд.

Дар давраи пас аз соли 2015, коркарди афюни хом ба махсулоти тайёр тахти назорати пурраи толибон гузашт. Акнун даромади толибон аз маводи мухаддир аз андозхое, ки онхо барои афюн аз дехконон чамъоварӣ мекарданд, аз лабораторияхое, ки героин истехсол мекарданд ва аз андозхое, ки точирон барои интиколи маводи мухаддир аз кишвар пардохт менамуданд, иборат буд. Хамин тарик, пас аз соли 2015 толибон тавонистанд тамоми сохахои тичорати маводи мухаддирро дар Афгонистон зери назорат карор диханд.

Толибон инчунин диверсификатсияи манбаъхои даромади худро идома доданд. Хамин тавр, аз ронандагон барои истифодаи шохроххо дар минтакахои тахти назорати толибон бочи наклиётӣ ситонида мешуд. Онхо инчунин аз ахолӣ ситонидани «ушр» ва «закот»-ро идома доданд. Чунин андозситонӣ то 160 миллион доллари ИМА дар як сол даромад овард.

Зикр кардан мухим аст, ки арзёбии Раёсати СММ оид ба маводи мухаддир ва чиноятк орӣ дар бораи даромади толибон асосан даромад аз афюни хом ва андозхоро дар бар мегирифт. Хисоботи дигар ташкилотхои байналмилалӣ (масалан, RAND corporation) аллакай даромадро дар мачмӯъ аз тамоми саноати маводи мухаддир баррасӣ карданд. Интиколи афюни хоми коркардшуда ба хероин ба бозорхои нихоӣ ва инчунин раванди баъд аз шустушӯи пул даромади бештар меоварданд.

Истехсол ва кочоки маводи мухаддир тамоми солхои каблӣ барои толибон манбаи хеле сердаромад бокӣ монд. Бо фарохгардонии каламрави тахти назорати толибон дар солхои охир, сатхи даромади онхо аз савдои маводи мухаддир ва инчунин чамъоварии бочхои наклиётӣ низ афзоиш ёфт. Гайр аз ин, онхо кариб дар хама сохахои минтакахои тахти назорати худ фаъолона андоз меситонданд.

Миёнаи солхои 2015 ва 2021 толибон манбаъхои маблаггузории худро тавсеа доданд. Бо васеъшавии каламрави тахти назорати харакат, минтакаи тамаъчӯӣ аз тичорати конунӣ

низ васеъ гардид. Бисёре аз ширкатхои истихрочи маъдан, хам корхонахои хурд ва хам ширкатхои бузург, мачбур шуданд, ки ба толибон маблаг пардохт кунанд, то тавонанд тичорати худро идома диханд.

Гайр аз ин, толибон аз донорхои хусусӣ дар саросари чахон гирифтани хайрияхои пинхонии молиявиро идома доданд. Кисми зиёди ин хайрияхо аз созмонхои хайрия ва фондхои хусусии вокеъ дар кишвархои Халичи Форс – аз минтакае буданд, ки толибон дар солхои 90-ум робитахои зич доштанд.

Ин хайрияхо метавонистанд дар як сол аз 150 то 200 миллион долларро ташкил диханд. Тибки иттилои хукумати ИМА, ин созмонхои хайрия ба рӯйхати гурӯххои маблаггузории терроризм шомиланд. Дар байни онхо бунёдхои Арабистони Саудӣ ва АМА чойи махсусро ишгол мекунанд. Онхо хачми бештари хайрияхоро ба толибон ташкил медиханд.

Дар байни бунёдхои Арабистони Саудӣ инхоро бояд кайд кард: Al-Haramain foundation («Ал-Харамайн», созмони мамнӯъ дар Россия). Al-Haramain Islamic foundation дар Индонезия ва Сомалӣ низ намояндагихои худро дорад. Ин бунёд ва созмонхои вобаста ба он каблан дар Босния фаъолият мекарданд. Соли 2015 онхо аллакай дар Покистон ва Афгонистон фаъол шуданд. Тибки иттилои СММ, аввалхои соли 2022 фаъолияти ин бунёд дар Нигерия ва кӯли Чад мушохида гардид. Ташкилоти болозикр дар солхои охир ба сифати маблаггузори харакати Толибон низ зикр мешавад. Хайрияхо ба толибон аз Покистон низ ворид мешуданд.

Таъсиси назорат аз болои кисми зиёди каламрав барои толибон имкониятхои нави даромад фарохам овард. Яке аз онхо - даромад аз кӯрукшикании (шикори гайриконунии) дугдог (мурги калони даштии гардандароз, паррандаи калон ва нодире, ки ба Китоби сурх дохил карда шуда, дар шикори варзишӣ кадр карда мешавад) барои шайххои саудӣ ва аморат буд. Солхои охир толибон тавонистанд манбаъхои маблаггузории худро ба таври муассир диверсификатсия кунанд ва фаъолияти мусаллахонаи худро бо маблаггузории устувор таъмин намоянд. Дар натича, онхо аз як ё ду сарчашмаи маблаггузорӣ вобаста набуданд.

Дар бораи хачми даромадхои толибон то давраи дубора ба кудрат расидан, маълумоти зиёде дар сарчашмахои озод мавчуданд. Ба хисоби миёна, бо назардошти хамаи манбаъхои маблаггузорӣ, даромади онхо дар солхои охир аз 300 миллион то ба 1,6 миллиард доллар дар як сол мерасад. Манбаъхо инчунин кайд мекунанд, ки дар соли

2020 толибон тавонистанд аз тичорати маводи мухаддир такрибан 460 миллион доллар ба даст оранд, ки на танхо андозхои чамъоваришуда, балки равандхои минбаъдаи истехсол, фурӯши гайриконунии маводи мухаддир ва расмикунонӣ (шустушӯи) пулхои бо ин рох ба даст овардашударо дар бар мегирифт.

Тавре каблан зикр гардид, ба афзоиши даромад васеъшавии каламрави тахти назорати толибон, бахусус таъсиси назорат аз болои минтакахое, ки дар Афгонистон истехсоли зиёди маводи мухаддир мутамарказ шудааст (масалан: вилояти Хилманд, ки такягохи толибон хисобида мешавад) мусоидат намуд.

Тибки маълумоти як катор марказхои тахлилии байналмилалӣ, солхои 2019-2020 бучети толибон такрибан 1,6 миллиард долларро ташкил дод, ки он фарогири даромад на танхо аз истехсоли маводи мухаддир, балки аз сарчашмахои каблан зикршуда низ мебошад.

***

Харакати Толибон хамеша бо он фарк мекард, ки амнияти молиявии худро чихати мубориза барои кудрат хуб ташаккул додааст. Хамзамон, рушди иктисодиёти давлат ва сиёсати иктисодӣ хам дар солхои 1990 ва хам пас аз 15 августи соли 2021 нуктаи заъфи онхо ба хисоб мерафт.

Тавре аз гуфтахои боло бармеояд, тамоми сарчашмахои маблаггузории Толибонро дар давоми бист сол метавон ба дохилӣ ва хоричӣ таксим кард. Сарчашмахои дохилии даромад, пеш аз хама, даромадхои гуногуни андоз (аз чумла онхое, ки гайриконунӣ чамъоварӣ карда мешаванд), даромад аз тичорати маводи мухаддир, хама намудхои тамаъчӯиро дар бар мегиранд. Ба манбаъхои берунаи маблаггузорӣ воридоти гуногуни пулӣ, аз чумла хайрияхо аз бунёдхои хоричӣ дохил мешаванд.

Агар мо манбаъхои маблаггузориро аз рӯи ахамият арзёбӣ кунем, пас бешубха, яке аз захирахои мухим барои толибон тичорати маводи мухаддир мебошад. Махз хангоми бори аввал дар сари кудрат будани харакат дар солхои 1990-ум дар Афгонистон тичорати маводи мухаддир ба таври катъӣ ба саноати пурраи гайриконунӣ ба рох монда шуд.

Чоп шудааст: 13.01.2023 21:50

Муаллиф: Олга МИТРОФАНЕНКОВА